

„Egymás keze után nyúlunk”

Kass János vallomástöredékei

(Két évvel ezelőtti debreceni kiállításának katalógusába ki-fényképezte személyi igazolványának első oldalát. Ezzel mintegy jelezve, hogy a művészember egy a többi közül, csak más munkái-feladatát jelölt ki számára az élet. Szélid tekintete, jellegzetesen kalligrafikus névjegye alatt, a születési helyen Szeged neve áll. A Kass név ebben a városban máig fogalom. A régi Hungária-szálló egykori tulajdonosa Kass János nagypapja — az első világháború utáni Szeged egyik nevezetessége volt az épület.)

— Itt születtem Szegeden, a harmincas évek elején kerültem el a városból. Nagy vizekre és óriási szárazságokra emlékszem. Illatok maradtak meg bennem, például a frissen gyalult fa édes, kés illata. Mái érzem a múzeum előcsarnokának hűvösségét és orromban Móra Ferenc kékes szivarfüstjét. Hallom a homokfutók zörgését, a lovak patáinak dobogását. Emlékszem a megásott avar sírok pontos derékszőgére, a gyerekszem fényképezte csontok, koponyák, csigolyák rendjére, majd feljebb, a gödör peremén, térdnadrág, bricsesz, árnyékot vető szalmakalap, Móra kék szeme. Emlékszem a város eleven-ségére, a piacok harsány zsúfoltságára, arra, hogy a sok szoknya redőiben a kofák kotorászták pénzeszacskóikat. Gyerekkori emlékeim alulnézetben fényképeztek a világot, a lovak hasát, a szekerek alját, az égbeszőkő épületeket, fákat, embereket őrizte meg a régi kép. Az egykori Tisza-híd öntöttvaskorlátai mellett ámulva néztem, hogy a pókok sűrű hálójában hogyan vergődik a rengeteg légy, szúnyog, bogár. Különös és csodás színház volt! Aztán anyám kezét fogva láttam Juhász Gyulát, sötéten és törékenyen a nyárvégi délután aranyos napsütésében, hosszú árnyékot vetve, keresztben a Tiszatöltesen felénk ballagni... Hoszszú évtizedekig semmi nem kötött Szegedhez. Csak jóval később terelt vissza valami ősi ösztön. A kontaktus most erősödött föl, a szállóváros iránti vágy és szeretet most elevenedik újra.

(Kass János a felszabadulás utáni magyar képzőművészet kiemelkedő alkotója. Nagyszerű illusztrációkat készített József Attila verseihez, Az ember tragédiájához és a Mózeshez, rajzban fogalmazta újra a Psalmus Hungaricust, a Szarvasfiút, Neruda műveit. Könyveket tervez, a tipográfának, a nyomda művészetnek elhivatottja. Egyik legkiválóbb grafikusművészünk, aki újabban plasztikával is foglalkozik — a parányi szoborjelektől a hatalmas betonkompozíciókig, nagy regiszteren játszik. Alkotó-művész és pedagógus, sok-sok magyar művész vallja őt mestere-nek.)

— Porcelánfestést és gipszöntést tanultam, 1946-ban kaptam keramikusi mesterlevelet. Korongoltam Kovács Margitnak és Gádor Istvánnak, kerámiaművésztünk megalapítóinak és kimagasló képviselőinek. A plasztika iránti vonzalmamat a háború utáni években nem tudtam kielégíteni, nem tellett égetőkemencére, agyagra. Ceruzára még igen. Szerencsére, az Iparművészeti, majd a Képzőművészeti Főiskolán olyan kimagasló művészegyeniségek tanítottak, mint Hincz Gyula, Konecsni György, Kállai Ernő, Hevesi Iván. Az Eötvös-kollégium kisugárzó hatása benünk is magával ragadott. Akkor kötődtek a halálig tartó barátságok. A nemrégiben meghalt zseniális költővel, Nagy Lászlóval együtt felvételiztunk, egymás mellett rajzoltunk, de mivel neki még esetre sem volt pénze, átpártolt bölcsésznek. A grafikai szak elvégzése után illusztrálni kezdtem. Azokban az években olyan kiváló művész is, mint Ferenczy Béni vagy Borsos Miklós az irodalom fedezékébe menekült a szocreál költelmei elől. Később sorsom kereké ily fordult, hogy olyan helyen laktam, melynek utcaöveit Babits, Kosztolányi és Szabó Lőrinc koptatta. Az iroda-

lom iránti vonzalmam kezembe adta Áprily, Illyés Gyula és Füst Milán műveit, akiknek később könyveit terveztem és barátaikká fogadtak.

(A könyv a legdemokratikusabb műfaj. Megsokszorozza az írói gondolatot, a művész képi üzenetét. Esztétikai egység, művészi teljesség. Kass János, aki a grafika szinte minden műfaját műveli, nemrégiben egy nemzetközi könyvkiállításon első díjat nyert új Neruda-kötetével. A gyerekek könyvei között is sok van olyan, melynek színporkázóan szellemes, vibrálóan kedves és őszintén bájos rajzait ő készítette színes pasztellkrétával, szikár tollal, futkározó golyósíróval, lágy akvarellel.)

— Sajnos, a képzőművészeti életnek, a vizuális nevelésnek nincs Kodály Zoltánja. Hiányzik egy olyan módszer, melyet Japántól Kanadáig egyetemesen alkalmazni lehetne, nincs meg az a nyelv és egységes jelrendszer, melyet tanítani kellene. Totális világszód ez a képzőművészeti nevelésben, mindenki csak saját magára számíthat.

(A hetvenes évek elején a grafikus Kass János egyszerre vihart kavart Fejek című műanyag-plasztika-sorozatával. Ezek a sorozatban préselt műanyag fejek az elszemélytelenedő, egyéniséget vesztett tömeg szorító érzését keltették a nézőkben. A társadalom gondjaira érzékenyen reagáló, az emberiség jövőjéért aggódo művész kiáltása volt ez a sorozat. Somlyó György balladáinak ajánlásában írja: „Herceg tudod jól mit tudunk s mit nem tudunk / Hogy egyformák és mások egyszerre vagyunk / Az egy-nemű anyag mely mindig újra más / Vér és virág. Kulcs és kö-tél. Kés és irás.” Az egyik egyen-fejre személyi igazolványának számát írja, odaadja barátainak, azóta viselik Juhász Ferenc, Nagy László, Somlyó György és a többi barát kézzeljegyet. Egynek szeg-fűt tesz a szájába, másiknak kést az ajkai közé, végtelen lyukszalagkígyót a szájába, egyiknek gyöngyöt könnyez a szeme, a másik szája szögletéből vér csorog...)

— Egyre nagyobb, társadalmi méretű gondunk az elszemélytelenedés. Járók a tömegben és képtelen vagyok rögzíteni az emberi kontaktusokat. Nem találók rá a velem szembejövő tekintet-re. Az autóbaleset áldozatát újságpapírral letakarják, a robogó busz ablakából összemosódnak az arckok, a televízió képernyője el-

idegeníti a születést, a halált, a szerelmet. Az én fejeim használati eszközök. Brutális effektusok. Olyanok, mint a telefon, amely cserepeire tör a csöndet, beleszörög az életünkbe, mely percnyi kapcsolatokat terem, mely üzeneteket közvetít anélkül, hogy igazi emberi kontaktust teremtené két ember között. Ezek a fejek számomra kommunikációs kapcsolatteremtési lehetőségek is. Odaadtam barátaimnak, Juhász Ferencnek és Somlyó Györgynek, s ők azzal, hogy rajtahagyták kezük nyomát, ráírták üzenetüket, partnereimé váltak. Aztán keresni kezdtem a tömeg ritmusát. A hullámzó, mindig változó, új alakot öltő tömeg szinte zenévé válik Kurtág György Játékok című művének plasztikai parafrázisain. Ha ebből a hullámzó, ritmusos, egy-nemű tömegből kiemelek egy alakot, máris kibontakozik személyisége, egyénisége, emberlényege.

(Kass János személyi igazolványában a születési helynél Szeged neve. Az utóbbi években második kiállítását rendezte nálunk. A Bartók Béla Művelődési Központban 1976 nyarán volt nagy sikerű tárlata, most a Képtár három szintjét töltötte meg illusztrációival, grafikáival, könyveivel, bélyegeivel, plasztikáival. Kass János hazafelé tart...)

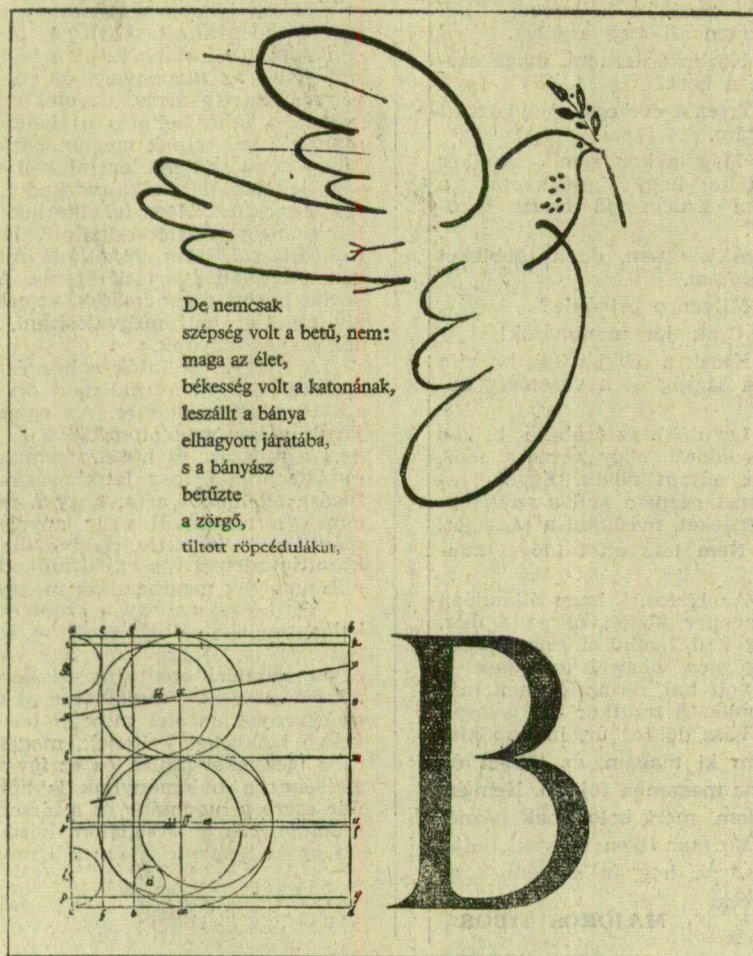
— Fél évszázad mezejét át-lépve, egyre jobban foglalkoztat, mi lesz munkám utóélete. Arra törekszem, hogy az életmű együtt maradjon. Keresem a helyet, az öblöt, a kikötőt, ahol horgonyt vehetek. Az ember alkotásai papírhajók, melyeken üzeneteket küldünk másoknak. A műalkotás, éppen mert ilyen palackposta, mert híradás, az idő múlásával mindig értékesebbé válik. Ilyen gondolatokat szövegetve, egyre gyakrabban szülővárosom, Szeged jut eszembe. Ha a feltételek megteremtődnek, szívesen Szegednek adományozom életmű-tem, erre a városra hagyom, amit teremtettem. Ez az anyag megte-rementhetné egy modern galéria alapjait...

(„Ha csak egy kis részt, ha csak egy keveset hozzátehetünk a nagy műhöz, ha csak egy vörös vörsejtje lehetünk a nagy vérkeringésnek, tettünk valamit. Ha sikerül néha megnyugvást adni, ha sikerül néha választ adni a kér-dezőnek, ha sikerül kimondani az igent és a nemet és mindezt fel is fogják a radarhoz hasonló fü-lek és szemek, és ha az agy után eljutunk a szívig, eleget tettünk hivatásunknak és a szívekből ki-gyúló okos alkotó értelem, a ba-rátság és a szeretet vágya ki-virágzik és egymás keze után nyúlunk.” — Részlet az Ars Poeti-cából.)

TANDI LAJOS

★

Lapunk mai számának grafi-kái (1., 6., 8. oldal) Kass János munkái.

De nemcsak szépség volt a betű, nem: maga az élet, békesség volt a katonának, leszálalt a bánya elhagyott járatába, s a bányász betűzte a zörgő, tiltott rőpcédulákat.

Ism.

— Ezt a filmet már adták a tévében, Gyula!
— Mikor?
— Kilencszázhetvenhat már-cius elején. Emlékszel?
— Nem.
— Lino Ventura negyed tíz-kor megcsókolta Jeanne-t, te pedig engem. Emlékszel?
— Nem.
— Pedig biztos, hogy ismét-lés. Aztán azt suttogtad a fü-lemben, hogy jó nő ez a Paula, de én jobb vagyok. Emlékszel?
— Nem...
— És szerelmet vallottál!
— Mikor?!
— Amikor megjelent a musztáng, és Foster elővette a pisztolyát.
— Azután mi történt?
— Eloltottuk a villanyt...
— És Foster?
— Arra már nem emlé-k-szem. Emlékszel?
— Igen. Agyonlőtte Tomot.
— Közben olyan szépeket mondál! Emlékszel?

— Már kezd rémleni. Kap-solj át a kettes műsorra! Ott mi megy?
— Ez is ismétlés. Johnny Mathis Párizsban. Mi meg vi-kenden. Milyen szép volt! Em-lékszel?
— Nem. Ezt még nem ad-ták.
— Dehogynem! Az új háló-ing volt rajtam, amit két éve vet-tél.
— És?
— És! Tudtam, hogy emlé-kezni fogsz!!!
— Igen. Utána jött az unalmas angol film, azzal a csúnya vénlány Mrs. Gar-thorne-nal a főszerepben.
— Igen, jól emlékszel. Ma is ezt ismétlik. És amikor Mrs. Garthorne, akkor te...!
— Ne folytasd! Nagyon unom már ezeket az esti is-métléseket!

TORMAI LÁSZLÓ

A meló körül

A KISZ-patronáló tanár be-mutat, majd diszkrétan magunkra hagy bennün-keket. Nem ülök föl a katedrara, így is elég furcsa ez a harminc-egyhány gyerek itt, szemközt ülve, ahogyan mindegyik rám néz. Gyakorlótanítást idéző pillanatok. A feszülő érzés a gyomrom tájé-kán, mintha minden rám meredő tekintet csúfondáros lenne. A ví-zió fölerősödik, amint jövetelem célját, beszélgetésünk tárgyát el-mondom. A többség talán tovább-ra is udvarias figyelmet erőltet arcára, ám egyik-másik tekinte-ten, különösen a fiúkné, a gúny határozott kifejezése jelenik meg.
— Tehát a munkáról hogyan vélekedtek, saját eddigi tapaszta-lataitok alapján?

(„A munkáról? Megint a szö-veg, a duma, a sóder. Vezércikk-izű, na, persze. Unásig hallani ilyesmikről.”)
Meglepően hamar megindult a szóáradat.

— Hát, egyik-másik építőtábor-ban a táborvezetőkről mesélhet-nénk egyet-mást. Hajtani, azt tu-dott, de amikor egyszer ráfűztük a fejére, fogja már meg ő is az ásót, hát úgy állt a kezében, hogy nézni is rossz volt...

— A másik meg úgy 9 körül kecmergett elő, a reggelijét pedig az ágyba hozatta. Sokat lehetett tőle tanulni, mondhattam!

— A többi meg hajtott! És pat-tozott. Mindent velünk csináltak, de semmi lezserség nem volt bennük.

— Ebből nem lehetett tanulni valamit?

Csönd.
— De. Azt, hogy nyugisabb em-berek kellenének ilyen posztokra. Meg főleg értsenek is ahhoz, amit csinálnak.

— A gyárakban azért nem úgy van! Ott a vezetők értenek hozzá!

— Gondolod?

— Hát ha egyszer vezető lett, nem? Persze, mit lehet tudni... Ártatlan, gyermeki naivitás, gondolom. Tizenhat-tizenhét éve-sek, gimnazisták. Ezek szerint tántoríthatatlan optimisták, ha az ifjúságra annyira jellemző módon szókimondóak, élesszeműek is.

Kövér, mosolygós srác emelke-dik szólásra.

— Dolgoztam én két nyáron is a gyufagyárban. Hát ott a világon mindent, de mindent csináltak velem, a kifutófiúskodástól a sóp-rógetésig. Fél 3-kor jó, ha be le-hetett fejezni. Elég megalázó volt. Nem azért, mintha nem akartam volna dolgozni, de úgy hajtot-tak... Azért, mert minket lehet, mert kiszolgáltatottak vagyunk?

— Ha lógás van, az jobb? Ak-kora a szervezetlenség, hogy az néha már röhej. A SZOTE-nak kellett volna valamit takarítani, odamentünk reggel, vártuk a DÉLÉP-es művezetőt. Várhattuk. Azért jól eltelt az idő, dumáltunk, hülyéskedtünk, aztán elmentünk haza. És nem ez volt az egyetlen eset.

— Dolgoztunk egyszer egy öreg kubikos bácsival. Tizenhét évig

élt Franciaországban, perfektül beszélt persze. Azt mondta, ő úgy szereti a munkáját, a kubikolást, hogy semmi más nem lehet fon-tosabb neki. Tényleg annak él. Nem is utazik, semmi. Idéztünk neki a Toldiból, „felült Lackó a béresek nyakára”. Azt mondta, olyan Lackót ő nem ismert egész életében. És ez a kettősség a baj.

— Baj? Hogyhogy?

A magas, vékony, szemüveges fiú magyarázni kezd. Úgy tűnik, az ő legtmább témájánál lehetünk.

— Hát úgy, hogy vannak tény-leg, akik csak a munkájuknak él-nek, nem ismerik Lackót, de ez-zel aztán kész. Semmi több. Szó-rakozás, utazás semmi. A munká-ja teljesen kielégíti, mindent meg-talál benne. En irigylem az ilyen embereket, de azért nem szeret-nék hozzájuk hasonlítani. Mert szerintem ebben van egyfajta korlátoltság. En abban kételkedem, hogy ez a kettő összeegyez-tethető. Akit a munkája leköt, azt más nem kötheti el.

A kövér fiú vitatkozni kezd, egy boncmester ismerőséről be-szél, aki imádta a munkáját (a derűlttség erősödik), mégis szenvedé-lye a lemezek, a zene meg az utazás. Erősödik. Egy-két komo-lyabb példát én is felsorolok, az eredmény nem túl vigasztaló.

— Ha nagynéha az ember bele-gondol, mi is lesz, ha tényleg dol-gozni fog, elkecserezik. Akkor már úgysem létezik semmi más. Min-denki szépet, jót, önkitaljesztő, önmegvalósító akármiket vár a munkájától, de annyi kiábrándult véleményt hallani...

— Csak a pénzért...

— Mindenki arra hajt...

— Most meg mindnyáján ilyen pesszimisták vagytok?

— Igen.

Egy lány közbeszól:

— En nem! Tényleg nem...

A lépcsőn lefelé bajszos fiú lép mellém, elmondja, emlékszik rám, még általános iskolás korá-ból, tanítottam a gyakorlótanítá-somon. (Csakugyan azokhoz a hetekhez hasonlóan állhattam meg egy osztály előtt?) „Most kettes-ben mondja el, miket látott, ami-kor a geodétáknál dolgozott nyá-ron. Bementek reggel, ital, kár-tya, beszélgetés. Néha valami munka, de általában nap mint nap ugyanez.

— Komolyan mondom, a végén már majd kibújtam a bőrömből. Nem állhattam oda, nem szólhat-tam, nem akartam „pedál”-nak látszani, de tényleg irtó rossz ér-zés volt látni, hogy ellenőrzés, kényszer nélkül mi ment ott. Sok-szor eszembe jut. Idén már biz-tosan nem megyek oda.

— Hanem?

— Nem tudom, de szerintem valami olyan helyet kell keres-nem, ahol látom, hogy kényszer nélkül, valamiféle örömet találva melóznak. Biztosan van ilyen is, nem? Mert szerintem csak így ér-demes.

DOMONKOS LÁSZLÓ